

hadis/sünnet kültürü araştırmaları

Ebru Nur COŐKUN

Hadis Bilim Uzmanı

Bilinen bir gerçektir ki, geçmişte toplumda aksayan yönleri tamir için hep sünnete ve hadis bilgilerine müracaat edilmiştir. Hattâbî (388/998) ile başlayan el-Begavî (516/1122), Nevevî (676/1277) ve Kâsımî (1332/1914) ile belirgin bir şekilde sürdürüle gelmiş olan **himmeleri sünnete yöneltme, toplumu sünnetle yenileme** teşebbüsleri ve bu maksatla yazılmış "*rapor-eser*" nitelikli çalışmalar, sünnet-toplum ilişkisinin güncelliğinin ve Hadis tarihinde bunun temel çalışma alanlarından biri olduğunun açık delilleridir.¹ Bu eserlerde gerekçe, genellikle sünneti ihmal eden eğilimler, taklidî tembellikler olmuştur. Şimdilerde ise, durum tespiti niteliğinde sosyo-kültürel araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Artık **bilimsel usullerle gerçekleştirilen gerçek durum ve kültürel ihtiyaç tespitine dayalı araştırmalar merhalesine** geçilmelidir. Sağlıklı ve nitelikli bilimsel bir çalışma ortaya koyabilmek için **yaşayan toplumun**, İslâm'ın sosyalleşmesi demek olan Sünnet kültürü açısından **bilgi ve davranış olarak** ne durumda olduğunun araştırılması önemli ve gereklidir.

Günümüzde Hadis alanında yapılacak çalışmaların tümü değilse de önemli bir bölümü, öncelikle hadisin topluma mal edilmesi ve sünnetin müslümanların fert, aile ve toplum hayatını inşa etmesi konusunda

gözlemlenen eksiklik ve aksaklıklar üzerine eğilmeli, **sünnet-toplum ilişkisinin kurulmasına yönelik me-sâiler** olarak ortaya konulmalıdır. Bu, asla bir alan genişletmesi değil, belki uzunca bir zamandan beri unutulmuş ya da unutturulmuş görev boyutlarının ye-niden hatırlanması anlamındadır. Bu sebeple şu tek-life aynen katılmaktayız: *“Günümüzdeki hadis çalışmaları sadece hadislerin sıhhat meselesi ile uğ-raşmaktan ziyade, hadisin toplum içindeki yeri ve fonksiyonu, sünnet ile amel etmenin toplum haya-tındaki ve sosyal ilişkilerdeki yeri gibi mevzulara da gereken yeri vermelidir.”*⁴²

İletişim ve haberleşme teknolojisinin baş döndürücü gelişmesi ve yaygınlaşması ülke insanına beyin ve gönül olarak tam bir kargaşa yaşatmaktadır. Nitekim mecbûri veya empoze kültür değişimleri³ yaşanan sıkıntılar ve verilen kayıplar büyümüştür. Bu yüzden biz, toplumun özellikle “iman ve kanaatlerinde, bilgi ve terbiye sisteminde” meydana gelen değişmelerin izini takip etmeyi Hadis İlmi’nin tetkik alanına daha yakın bulmakta ve işin her şeyden çok bu yönünü önemli görmekteyiz

Öte yandan tarihteki ihya hareketleri genellikle **“bid’atleri terkedip sünnete dönme”** çağrısı ve temel fikriyle toplumlara seslenmiştir. Mevcut duru-mun bilimsel yollarla tespit edildikten sonra, kendi kültürel değerlerimiz ve rengimizi koruyarak global-leşen dünyada bir yer edinebilmenin yöntemlerini keşfedip geliştirmek herhalde bu işin bilgi ve gelene-ğine sahip bulunan hadis bilim dalı araştırmaları için asla yabancı bir alan olarak değerlendirilemez.

Buradan hareketle, söz konusu ettiğimiz sosyo-kül-türel araştırmaların bir başka boyutu olarak, **halkı-mızın dilinde hadis diye dolaşan sözlerin tespitine** yönelmek uygun olur. Bilinen bir gerçektir ki, hadis/sünnet sadece geçmiş toplumu anlatan tarihî bir belge değil, aksine özgün İslam toplum yapısını inşa etmiş dinamik bir değer olmanın deneyim ve imtiya-zına sahiptir. İslam kültürünün özel terimi sayılabilecek hadis/sünneti bu gün de öne çıkarmak ve ondaki yorumu günün toplum yapılarına bir şekilde uygula-mak mümkündür.

Sünnet’in, kültür ve günlük hayat alanlarında hangi noktada ve nasıl bir konumda varlığını sürdürdüğünü tespite yönelik araştırmalara, başta sosyoloji olmak üzere diğer sosyal bilim dallarının da bigâne kalama-yacağı açıktır. Disiplinler arası yardımlaşmanın ürünü olacak böylesi bir araştırma eğilim ve yaklaşımını, kültür dünyamızda geldiğimiz noktanın daha sağlıklı

tespit edilebilmesi için **ümit verici ve hatta gerekli** görüyoruz.

Din, “kutsal şeylere ilişkin inançlar ve pratiklerden oluşan birleşik bir sistem,”⁴ kutsalla birlikte ayrı tu-tulan ve yasaklanan şeylerin yanı sıra inançlar ve pra-tiklerle de benimsenen ve bu öğelerle bütünlük kazanan bir olgu olarak açıklanmaktadır.

Malinowski ve Radcliffe Brown, yaptıkları saha araş-tırmalarında dinin, toplumlarda toplumsal tutunum sağlamakta olduğunu ve bireysel edim ve davranışları kontrol etmekte takip edilebilir bir işlev gördüğünü belirlemiştir.

Dinin bu işlevsel tanımının yanısıra bizi daha ziyade ilgilendiren -dinin Sünnet’le temsil edilen- toplumsal boyudur. Çünkü bu çalışmanın konusu doğrudan din değil, din kavramının dışında, daha ziyade dinin -İslâm Dini- düzenleyici fonksiyonalist yönünü oluşturan Sünnet- Sünnet kültürüdür.

“İnanç ve tutumların hususiyetlerini ve bunların insan şahsiyetinde oynadığı rolü bilmek çok şey ifade”⁵ et-tiği gibi, müslüman toplumlarda da Sünnet ve Sün-net’e yönelik araştırmalar, hem toplum, hem birey hem de İslâm dini adına varolan durumu tespit ille basamağı göstermektedir.

İslâmî yapılanma tarihi süreci içinde takibe alındı-ğında bu yapılanma içerisinde “Sünnetin, insan ha-yatını, ferdi, âilevi, sosyal planda, doğumdan ölüm ve ölüm sonrasına, evde, çarşıda, mescitte, yolda, kendisi ile, fizik çevre ile, bitki ve hayvanla, müslim gayri müslim ile ilişkilerini düzenleyen kapsamlı, ruh ve beden, akıl-kalp, teorik-pratik, gayb-şâhid arasın-daki dengeyi bulan, aşırılıklara mani olan dengeli, zor ile kolay arasındaki ifrat-tefrit dengesinin sorumluluk ve yükümlülüklerini iptal etmeden kolayı tercih eden nazik dengeleri koyan kolaylaştırıcı, hanif ve müsa-mahakâr -görmezden gelindi imajını uyandıracak hiç-bir noksanı olmayan- bir boyutu vardır”⁶

İslâm kültür muhitinin oluşumunda, değişiminde ve gelişiminde Sünnet hem dini hem de o toplumu son-raki nesillere taşıyıcı rol üstlenmektedir. Sonraki ne-sillerde bu vâkıalar bu dinî örf ve âdetler, örneklerini doğrudan Hz. Peygamber’den alan uygulamalar olma boyutunu kaybederek aslı unutulsa bile geleneksel versiyona dönüşmüş hâliyle devam etmektedir. Bir bakıma Sünnet, İslâm dininin deneyseliğini, -hatta deneyse olan ile deneyüstü alan⁷ arasındaki farkı-belirleyen laboratuvar gibidir.

Netice itibariyle Sünnet, İslâm toplumunun oluşumu, toplum düzeninin hazırlanması, İslâmî yapılanmadaki teşrîf/yasal değeri ve kültürel zemini teşkil etmekteki etkisi, İslâm kültür hareketinin çevre kültürlerle bağlantısı, çevre-mekan-zaman üçgenindeki varlığı ile İslâm'ın sosyal özünü oluşturur. Çünkü bir anlamda "Sünnet, İslâm kültürü" demektir.⁸

Sünnet Kitap (Kur'ân) ile birlikte müslüman toplumların denge ve istikrarının sağlanmasında mühim bir unsur olarak yer almakta dinî ve siyasi problemlerin çözümüne katkıda bulunmaktadır.

Sünnet'in günümüz şartlarının getirdiği değişimler sonunda bütünleştirici özelliğini, toplumları yeniden inşa eden otoritesini bugün ne ölçüde devam ettirdiği haklı bir merak konusudur. Bu da ancak çeşitli araştırmalarla tespit edilebilecek bir konudur.

İstanbul'da Hadis/Sünnet Kültürü Araştırmaları (Eyüp İlçesi Örneği) adını taşıyan araştırmamızın öncelikli amacı, genelde İstanbul'da özeldi ise araştırma alanımız olan Eyüp İlçesi'nde, hadis/sünnet'in, insanımızın hızla değişime ve dönüşüme uğrayan hayatına ne şekilde ve ne ölçüde yansıdığını, hangi değer ve ölçülerde devam edebildiğini bilimsel metod ve tekniklerle -belli çerçevede de olsa- açığa çıkarmaktır.

Kuruluşundan bu yana dinî atmosferi yoğun Eyüp İlçesi'nde de bu özellik hâlen devam etmekte midir?, Bugün bu ilçede, dindarlık adına, hadis/sünnet kültürü adına *bilgi ve davranış olarak* neler korunabilmiş ve neler kaybedilmiştir?

Mâneviyat yoğun bir semtte ve yörede doğmuş büyümüş olanlarla oraya dışarıdan göç edip gelmiş olanların bu yoğunlukta ne tür bir değişim gösterdikleri ve kutsal değerleri algılama ve yaşamada nasıl davranışlar geliştirdikleri bu araştırmanın tespiti çalıştığı hedeflerin başında gelmektedir. Bu noktada ulusal çapta bilimsel olarak ortaya konabilecek sonuçlara ulaşmak araştırmamızın temel amacı olmuştur.

Şimdiye kadar Hadis Anabilim Dalı'nda denenmemiş olan sosyolojinin metodlarından yararlanmış sosyo-kültürel bir araştırma özelliğine sahip olan çalışmamızda, planlama ve düzenleme olarak bir çok noktada "uyum" problemleriyle karşılaştığımızı itiraf etmeliyiz.

Bir-İki Örnek

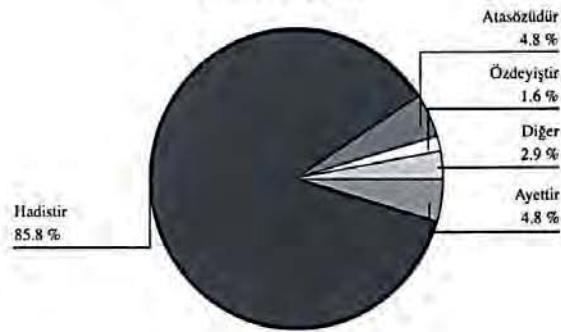
Yukarıda işaret edildiği gibi tezde yer alan 90 sorudan oluşan bilgi ve davranış değerlendirmeleri hakkında

bir fikir verebilmek için birkaç örnek aktarmak yararlı olacaktır.

"Komşusu Aç İken Tok Yatan Bizden Değildir" Sözü Sizce Nedir?

		F	%
Seçenek	Ayettir	15	4.8
	Hadistir	266	85.8
	Atasözüdür	15	4.8
	Özdeyiştir	5	1.6
	Diğer	9	2.9
Toplam		310	100.0

"Komşusu Aç İken Tok Yatan Bizden Değildir" Sözü Sizce Nedir?

Tablo 1: Ayet-Hadis Bilinci

a. Hadis Tanıma Durumu

Aslında "*Yanıbaşındaki komşusu açken tok olarak geceleleyen kişi (olgun) mü'min değildir*"⁹ anlamındaki hadisi, genelde söylenildiği şekliyle sorduk. Bu yaygın söz hakkında örneklemin kanaatini öğrenmek istedik.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, tanımdan örneğe inildiğinde "doğru" cevaplandırma oranında -az da olsa- bir düşme söz konusu olmuştur. 266 denek (% 85,8) "hadistir" doğru cevabını verirken, 15 denek (% 4,8) "âyettir", yine 15 denek de (% 4,8) "atasözüdür" demiştir. 5 denek (% 1,6) "özdeyiştir" cevabını vermiş 9 denek ise (% 2,9) "diğer" seçeneğini işaretlemeyi tercih etmiştir.

Dillerde hadis diye dolaşan yaygın ve meşhur sözlerden sayılabilecek bir hadis hakkında geneli itibariyle (% 85) oranında "doğru" cevap alınmış olması âyet/hadis ayırında olan bir örneklem grubuyla karşı karşıya olduğumuz gerçeğinin delili olmaktadır.

Din Konusunda Bir Probleminiz Olduğunda Ne Yaparsınız?

		F	%
Seçenek	Müftülüğe gider sorarım	47	15.2
	Camimizin imamına sorarım	142	45.8
	Din dersi öğretmenine sorarım	22	7.1
	T.V'lere telefon ederim	1	.3
	Aile fertlerine sorarım	43	13.9
	Diğer	54	17.4
Cevapsız	1	.3	
Toplam		310	100.0

Din Konusunda Bir Probleminiz Olduğunda Ne Yaparsınız?

Tablo 2: Dinî Problemleri Çözme Yöntemi

b. Çözüm Yolları

Örneklem grubumuzda bilgi ve davranış olarak hadis/sünnet'in izlerini test etmeyi amaç edindiğimiz bu araştırmada, karşılaşılan dinî problemlerin çözümü için tercih edilip başvurulan kişi veya kurumları ve yöntemi de bir ölçüde genel tavır olarak test etmeyi düşündük. Tablo 2 bu konudaki örneklem grubu tercihlerini yansıtmaktadır. Buna göre 142 denek (%45.8) din konusundaki problemlerini "câmimizin imamına sorarım" diye cevaplamıştır. Bu cevap bir yandan pratikliği, yani kolayca ve masrafsızca ulaşabilmeyi akla getirirken bir yandan da câmi görevlilerinin sorumluluğunun boyutlarını ve dolayısıyla eğitim düzeylerinin yüksek olması gereğini ortaya koymaktadır. 47 denek (%15.2) "müftülüğe" gidip sorduğunu, 43 denek (%13.9) "aile fertlerine" sorduğunu, 22 denek (%7.1) "din dersi öğretmenine" sorduğunu bildirmiştir. 1 denek (%0.3) Tv'lere telefon ettiğini belirtmiş, 1 denek de (%0.3) soruyu ce-

vapsiz bırakmıştır. 54 kişilik önemli bir denek grubu (%17.4)"diğer" seçeneğini işaretlemek suretiyle problemini daha başka yollarla halletmeye çalıştığını açıklamıştır.

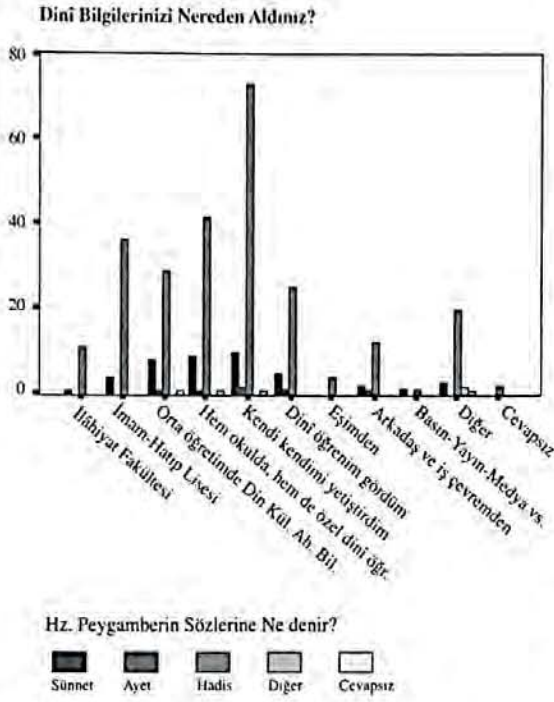
İşin özü "bilene sormak" tır.¹⁰ Din işi ciddi konudur, Kişinin hem dünya hem de âhîret hayatını etkiler. Bu sebeple en yetkili kişi yada kurumlara başvurmak sünnetteki uygulamanın örneklendirdiği bir durumdur. Ashâb-ı kiram meselelerini Hz. Peygambere arz ederlerdi. Daha sonraki dönemlerde de "Peygamber vârisi"¹¹ âlimlere sorulmuştur. Bu açıdan bakıldığında örneklem grubumuzun cevapları –biraz pratikliğe kayılmış olmakla beraber- aynı istikamette seyredildiği şeklinde değerlendirilebilir.

Dinî Bilgilerinizi Nereden Aldınız? * Hz. Peygamberin Sözlerine Ne Denir?

		Hz. Peygamberin Sözlerine Ne Denir?					Toplam
		Sünnet	Ayet	Hadis	Diğer	Cevapsız	
Dinî Bilgilerinizi Nereden Aldınız?	İlahiyât Fakültesi	F	1		11		12
	Yüksek İslâm Enstitüsü	%	8.3		91.7		100.0
	İmam-Hatip Lisesi	F	4		36		40
		%	10.0		90.0		100.0
	Orta öğretimde Din Kültürü Ahlak Bilgisi	F	8	1	29	1	39
		%	20.5	2.6	74.4	2.6	100.0
	Hem okulda, hem de özel dinî öğrenim	F	9	1	42	1	53
		%	17.0	1.9	79.2	1.9	100.0
	Kendi kendimi yetiştirdim	F	10	2	73	1	86
		%	11.6	2.3	84.9	1.2	100.0
	Dinî öğrenim gördüm	F	5	1	25		31
		%	16.1	3.2	80.6		100.0
	Eşimden	F			4		4
		%			100.0		100.0
	Arkadaş ve iş çevremden	F	2	1	12		15
	%	13.3	6.7	80.0		100.0	
Basın-Yayın-Medya vs.	F	1		1		2	
	%	50.0		50.0		100.0	
Diğer	F	3		20	2	26	
	%	11.5		76.9	7.7	100.0	
Cevapsız	F			2		2	
	%			100.0		100.0	
Toplam	F	43	6	255	2	310	
	%	13.9	1.9	82.3	0.6	100.0	

Başlangıçta kimlik bilgileri içinde yer alan "Dinî bilgilerinizi nereden aldınız?" sorusu örneklem alanımızda aramaya çalıştığımız dinî inanç, tutum, davranış ve pratiklerin bir bakıma hem kaynağına – eğitim düzeyine- inebilmek için, hem de örneklem grubumuzun kutsal değerler ile ilişkisi ve bunların birleştirici ve bütünleştirici yönünü rakamlar eşliğinde görmek için yöneltildiği.

İnsanoğlu tarih sahnesi içinde dönem dönem inkara yönelse de inanan bir varlıktır. Ve bu inanç gerek yaş dönümleriyle beraber gerekse eğitim düzeyi ve aralıklarıyla bağlantılı olarak yeni özelliklere bürünerek kendini gösterir. Kimi zaman bu inanç dinî bilgi edinme, din hakkında malumat isteğiyle tezahür edebilir. Aslında bu istek, edinilen bilgi boyutuyla beraber hissedilen fakat somut olarak ortaya konulamayan bir inanma isteğidir.

Tablo 3: Dini Bilgi Kaynağı/Hadis Bilgisi

Bu istek dogmatik ve rasyonel hâlden agnostik ve irasyonel ifadelere de bürünebilir. Bazen de eğitim düzeyi -özellikle dinî bilginin- kazanılma süreci ve yeri ne olursa olsun temelde kitabî doğru bilgiye ulaşmada farklılıklar baş gösterebilir. Bu tabloda temel dinî terimleri doğru tanıma ve tanımlamada dinî bilginin alınış -elde ediliş- kaynağının ne ölçüde bir rolü olduğunu aramaya çalışacağız.

Tablo 3'de ilginç çeken öncelikli değer, kendi kendini yetiştirdiğini söyleyen ve Hz. Peygamber'in sözlerine "hadis" denildiğini belirten 73 kişidir (%84.9).

Aslında bağımsız değişkenin-yalın halinde- kendi kendini yetiştirdiğini söyleyenlerin sayısı 86 kişidir. Fakat bunların 10'u Hz. Peygamberin sözlerini "sünnet" olarak kabul ederken (%11.6), 2 kişi ise "âyet" seçeneğini tercih ederek bu rakamı 73'e düşürmüştür. Bunların dışında genel yüzdeye dönecek olursak (%84.9) kendi kendini yetiştirdiğini söyleyen bu kişilerin bu oranda doğru cevaba ulaşmaları göz ardı edilemeyecek bir düzeyi işaret etmektedir.

İlahiyat Fakültesi ve Yüksek İslam Enstitüsü mezunu 12 kişinin 11'i %91.7 "hadis" seçeneğini tercih ederken 1 kişi (%8.3) "sünnet" seçeneğini tercih etmiştir. İmam Hatip Lisesi mezununun 40 deneğimize 36'sı (%90.0) "hadis" seçeneğinin tercih ederken 4 tanesi (%10.0) "sünnet" seçeneğinin tercih ederek İmam

Hatip Lisesi mezunlarının bu konuda doğru bilgiye yönelişlerinin oranına ışık tutmuştur.

Dini bilgilerini Orta öğrenimde, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde aldığını söyleyen 39 kişiden 29'u (%79.2) "hadis" seçeneğini tercih etmekle birlikte 8 kişi (%20.5) "sünnet" seçeneğini tercih etmiş, 1 kişi ise (%2.6) "âyet" diyerek yanlış tercih etmiştir. Burada üzerinde durulması gereken %79.2'lik orandır ki bu da Orta öğretimdeki Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin misyon ve işlevini göstermektedir. %20.5'lik pay ile "sünnet" diyen kısmı da doğruya en yakın tercih olarak kabul edersek bu sonuçlar daha da sevindirici bir hâl almakta ve Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin gerekliliği ve yararını bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Özelde dinî öğrenim gördüğünü söyleyen toplam 31 kişinin 25'i (%80.6) "hadis" derken, 5'i (%16.1) "sünnet", 1'i de (%3.2) "âyet" seçeneğini işaretlemiştir. Dini bilgilerini eşinden aldığını söyleyen 4 deneğin hepsi de (%100) en doğru cevap olan "hadis" seçeneğini tercih etmişlerdir. Arkadaş ve iş çevresinde bilgilendiğini belirten 15 deneğin 12'si (%80.0) "hadis" derken, 2'si "sünnet", 1 tanesi de "âyet" seçeneklerini tercih etmişlerdir. Basın yayın ve medya kaynaklı bilgi sahibi olan 2 denekten 1'i "hadis"(%50), diğeri de "sünnet" (%50) seçeneğini tercih ederek basın ve medyanın rolüne bir bakıma dikkat çekmektedirler.

Dini bilgilerini bu sıraladıklarımızın dışındaki yerlerden edinen 26 kişiden 20'si "hadis" seçeneğinin tercih ederken, 3'ü (%11.5) "sünnet", 2'si "diğer" (%7.7), 1'i de "cevapsız" seçeneğini işaretlemiştir.

Özetle dinî bilgi kaynağı neresi olursa olsun "Hz. Peygamber'in sözlerine ne denir?" sorusu üzerinde yoğunlaşılacak iki seçenek "Hadis" ve "Sünnet" olmuştur. Bu durum doğru bilgide yoğunlaşma anlamı içinde olumlu bir gösterge niteliğindedir.

Bazı Netice ve Teklifler

Araştırmanın ulaştığı yirmiyi aşkın sonuçtan bir kaçına işaret etmekte konu bütünlüğü açısından gereklilik duymaktayız.

Yeni olmanın pratiği ile önce olanın teorisi birleştirilerek gerçekleştirilen bu araştırmanın çatısı 90 soru üzerine kuruldu. 17 adet de karşılaştırmalı (crosstab) tablo oluşturularak sonuçların birbiriyle anlamlı ilişki kururup-kurmadığı test edilmeye çalışıldı. Araştırma alanının popülasyonu 310 kişi olup 18 yaş üzerindeki

farklı yaş gruplarının tamamına ulaşılmaya çalışıldı. Çok geniş bir coğrafyaya sahip olan Eyüp İlçesinin daha sınırlı bölgelerinde gerçekleştirilecek araştırmalarla elde edilecek sonuçların birleştirilmesi bizim bu çalışmamızı bütünleyecektir.

Daha önceki araştırmalarda tespit edilenin aksine, araştırmamızda yaşlılar kadar genç nüfusun da dinî konular üzerinde araştırmaya, dinî kavramlara ilgi duymaya yönelik, -inanç ve uygulama amacının dışına taşsa da-, belli bir eğilimin varlığı gözlemlenmiştir.

Eyüp Sultan türbesinin %95 üzerinde bir ziyaret yoğunluğunun merkezi olduğu anlaşılmıştır. Ziyaret sırasında dua ve K. Kerim okuma eğiliminin fazla oluşu, ziyarete yönelten sebepler arasında yoğunluğun sıkıntılı ve gergin zamanlarla Hz. Peygamber ve kutsal topraklara özlem duyma arasında dağılım göstermiş olması, şekilden ziyade Sünnet kültürünün etkisiyle mânevî değerlere yani kafa ve gönül bütünlüğüne yönelişin halkta giderek ağırlık kazandığı izlenimini vermiştir.

Örneklemin Kur'an-ı Kerim okuma pratiği ve periyodunun beklenenin altında seyrettiği görülmüştür.

Örneklemin hadis/Sünnet kavramlarını tanıma ve âyet/hadis ayırımının farkında olma düzeyinde gözle görülür bir düşüklük tespit edilmiştir.

Farz-nafile ayırımı, farzların yerine getiriliş sıklığı, nâfile oruç, nâfile namaz bilgisi, sevap-günah anlayışı, en çok tercih edilen hayır işleri, ezan saygısı, din büyükleriyle ilişkiler, Hz. Peygamberi ve sahâbeyi anma uygulamalarında olumlu sonuçlar elde edilmiştir.

Örneklemin bâtil inanç, fal ve falcılık, nazar ve uğursuzluk gibi durumlarla ilgili, daha öncesine nazaran doğru bilgi ve uygulamaya bilinçli bir yönelme eğilimi tespit edilmiştir. Bu durum camilerde verilen halk eğitiminin etkisi olarak değerlendirilebilir.

Çevre duyarlılığı konusunda da örnekleminde dinî motiflere yatkın davranışlar gözlemlenmiştir.

Hadis ve sünnetin, son yıllarda yoğunlaşan aleyhteki medyatik söylemlere rağmen, halkın günlük pratiklerinde daha fazla rağbet gördüğü, halkta geleneksel İslâm anlayış ve yaşayışının değişen ve gelişen ülke ve dünya şartlarına karşın, hâlen halkın gündemini tuttuğu görülmüştür.

Biz bu çalışmada kendi bireysel ve kurumsal özellik-

lerimizi dikkate alarak ve bütün yanlı ve art niyetli yaklaşımları görmezden gelerek daha önce hiç denememiş bir araştırmayı deneme yoluna gittik. Temel İslâm Bilimleri, aslında halka daha çok ulaşma ve yakınlaşma imkânı elde edebileceği bu tür alan araştırmalarına pek yatkın nitelikler taşımasına rağmen, şimdiye kadar böyle bir yola gidilmemiş olması eksiklik olarak dikkat çekmektedir.

İslâm gibi evrensel bir dinin akademik platformu olan Temel İslâm Bilimleri bu tür alan araştırmalarına eğilmeli, bunun için gerekli olan istatistik bilgi ve yöntemler öğretim programları içine alınmalı ve bu türden bilimsel araştırmalar için kapsamlı ve profesyonel bütçe imkânları hazırlanmalıdır. ■

dipnotlar

- ¹ Konuya ilişkin düşünceler için bk. Çakan, "Muhtasarı Nahihi Ehlî'l-Hadis Tercümesi", M.Ü. İlah. Fak. Der. sy., 3, s.205-225 (İstanbul,1985).
- ² R. Şentürk, "Hadis Rivayet Zincirinin Sosyolojik Boyutları: Bir Hafıza Zinciri Olarak Din", *İslâmın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri*, s 526, Ankara, 2003.
- ³ Kültür değişimleri ve karakterleri hakkında bilgi için bk. M. Turhan, *Kültür Değişimleri*, s. 48-53.
- ⁴ T. Bottomore, *Toplum Bilim*, s.264.
- ⁵ Krech, *Sosyal Psikoloji*, s. 185.
- ⁶ Akyüz, "Sünnet'in Toplumsal Fonksiyonu" s. 5.
- ⁷ P. Berger, *Kutsal Şemsiye*, s. 176.
- ⁸ Bk. Canan, *Medeniyet, Kültür ve Teknik*, s. 128.
- ⁹ İbn Ebî Şeybe, *Kitâbu'l- İman*, s.33; Hadisin farklı rivayetleri için bk. el-Albanî, *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahihâ*, s.69-71; Yorumu için bk. Çakan, *Hadislerle Gerçekler_I*, 111-115.
- ¹⁰ Bk. Nahl Suresi (16), 43.
- ¹¹ Buhari, İlim 10; Ebu Dâvûd, ilim 1; İbn Mâce, Mukaddime 17; Dârimi, Mukaddime 32; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 196.